

+ Pomhaj Bóh

Časopis ewangelskich Serbow

Budšin, februar 1992
2. čislo · Lětnik 42

Bože słowo za nas

Jelizo Knjez chěžu njetwari, džělaja podarmo, kotřiž twarja

Nic jenož twar chěže traje swój čas. Ale na přikładže tajkeho twara mamy wuchadny dypk k rozmyslowanju wo zmysle našeho činjenja. Tuž praša so tola kóždy prjedy hač twarić započina za srědkami, za časom, za možnosćemi. A bjez cila twarić, ženje njeńdže. Ma so najprjedy plan zestajić. Mějo projekt w ruce, móžemy hišće w prawym času přepruwować, hač namjet dočinimy.

Naše žiwjenje přirunuje so po Swjatym pismje z twarom, a to kóžde jednotliwe žiwjenje a tež dožiwjenje jako cytk w křesćanskej wosadze. Tuž nastawa zajimawe prašenje: što je w tutym zwisku twarc, a što su cí, kiž twarja?

Štož naše čělo a dušu nastupa, je twarc wšehomócný Bóh, kiž je wšitko stworił, njebo a zemju. My smy cí, kiž sobu twarja runje tak wosobinsce kaž tež zhromadnje we wobłuku našeho wosadneho křesćanskeho žiwjenja.

Móžemy so potom pak prašeć: hač twar dočinimy? Bože słowo to wuzamkuje. Nam je dobre radjenje přilubjene. Bóh je potajkim wšudže we hrě. Wšo zaleži na našej wěrje.

W znatym kěrļušu spěwa so wo tym:

Hdyž Bóh Knjez chěžu njetwari,
ju podarmo su twarili,
hdyž město Bóh sam nješkita,
ma podarmo wšak stražnika.

Wot koho pochadza pokiwi, zo móže dołhi, drohotny, napinacy twar podarmo być? Su to snano jenož dwěle? Móžemy docyla na tym dwělować, zo je Bóh pola nas? To je woblubowane wašnje hanjerjow Boha, kiž chcedža Boha wuzamkować z toho, štož je po jeho swjatej woli nastalo. Hižo w Bethlehemje njemějachu ruma za Bože džěco. Na tajke wašnje pak přińdže Bóh k nam a sta so twarjacy mjez twarjacymi, hačrunjež je twarc, potajkim hlowny zamołwity. Wuskosć čłowskeho myslenja ma so přewinyć.

Mamy-li město za Boha, potom budže wšo zmysłapołne. Na našej wěrje rozsudži so, hač wobstějimy abo nic. Ale hdy ma so to rozsudzić, abo prajmy, hdy to rozsudžimy?

Wy rano zahe stawaće
a potom dołho sydaće
a jěsće chlěb ze starosću.
Bóh dawa jón w spanju.

Feustel

Swětowy modlenski dzeń – pjatk, 6. měrca 1992

Za lětuši Swětowy modlenski dzeń su žony ze Zwjazkoweje republiki Němskeje, z Rakuskeje a ze Šwicarskeje porjad Božich službow k temje

„W mudrosći ze stwórbu žiwy być“ nastajili.

Lětsa njebudžemy so potajkim z cuzym krajom zaběrać, ale ze sobu a z našimi susodnymi krajemi. Naše kraje steja z tym w hladanišću Swětowego modlenskeho dnja 1992 wšudžom na swěće.

We wšitkich třoch krajach so hižo wjele lět Swětowy modlenski dzeń žonow swjeći.

Chcemy so tež my na za to postajenych wosadnych swjedženjach wobdžělić a swoju zwjazanosć ze wšěmi křesćanami na swěće pokazać.

Pobožnej, sprócněj ruce

wěste. Woni su jeho někotre razy přeslyšowali a zajeli. 1938 je wulki proces přećiwo njemu byl. Wón bu zasudženy k pjenježnej pokuće a k jatbje na twjerdziznje, štož pak bě wotpokucene přez přeptywanje w jastwje. Wón smědžeše jako swobodny domoj hić, bu pak w samsnej nocy přez gestapo zajaty a dyrbješe sydom lět do koncentraciskeho lěhwa, hdžež přežiwi a bu po wójnje přez Americanow wuswobodženy. 1947 bu cyrkwinski prezident w Hessenje-Nassau.

Wón je dale wojował a njebě spokojny ze wšěm w zapadnym staće a je tež zjawny list pisał na tehdomnišeho kanclera Adenauera. Wón pytaše tež kontakt z NDR a ze socialistiskimi statami, štož so zaso někotrym pola nas nje-

Wutrobne přeprašenje

na serbski kublanski dzeń

póndželu, 24. februara 1992, w Budyšinje na Hornčerskej
Započatk: 9.30 hodž. Kónc: wokoło 15.30 hodž.

Dnjowy porjad:

kemše (Albert)

1. přednošk: Strach na swěće (Wirth)
2. přednošk: Wěra do Chrystusa je puć w strachach wobstać (Feustel) a wšelake druhe přinoški

Martin Niemöller 100 lět

Zo Martin Niemöller słuša k najwuznamnišim cyrkwiskim wosobam našeho lěstotka, to je wěste. Wón je so narodził 14. januara 1892 we Westfalenskej jako syn fararja. Wón sam bu wojak. Za čas přenjeje swětoweje wójny bě oficer kejžorskeje wojskeje mariny (U-Bootkammandant). Po zhubjenej wójnje studowaše teologiju. Swoje znutřkowne wuwice wopisuje rjenje 1934 w zajimawej knižce „Vom U-Boot zur Kanzel“. Swoju klětku namaka wosebje w Berlinje-Dahlem. 1933 spózna jako jedyn

z přenich strach Hitleroweho fašizma za cyrkej a lud a namołwi zastojnskich bratrow, kiž myslachu kaž wón, wosebite zjednoćenstwo fararjow (Pfarrernotbund) založić. Wón bě sobuiniciator a wjedzacy člon wuznawarskeje cyrkwe. 1934 rěčeše sam z Hitlerom a wuzběhny swoju zamołwitosć za cyrkej a lud. Hitler hněwnje wotmołwi, zo je starosć za lud a stat jenož jeho wěc. A Niemöller znaprěčiwi: „K tomu dyrbju prajić, zo ani wy ani hewak što na swěće njemóža nam wot Boha napoloženu zamołwitosć za naš lud wotewzać.“ Zo na tajke wašnje bu persona ingrata, to je

spodobaše. Wón so zasadži wosebje za měr a wobdželi so dwójce na křesćanskej měrowej konferency w Praze, kotruž běše profesor Hromadka založil. Wosebje skutkowaše w ekumeniskim hibanju sobu a wopytowaše swětowe cyrkwinske konferency. 1961 bu samo woleny jako jedyn z prezidentow swětoweje cyrkwinskeje rady, kaž to bě naposledku tež naš sakski krajny biskop dr. Hempel. Niemöller je njesprócnije džětał za lud a cyrkej hač do wysokeje staroby. Daloko přez 90 lět stary wumrě před něšto lětami. (Datum njejsym móht zwěsćić.) Snano wě to někajki čitar

a móže to redakciji zdžělić!) Krótko do smjerće je hišće sobuskutkował we filmje ze swojoraznym titulom „Što by Jězus k tomu prajił?“ W nim kritisce a sebjekritisce swoje žiwjenje a skutkowanje wobhlada. Snano je někotry čitar tutón film widzał, jako bu před lětami tež w Budyšinje pokazany. Ale přeco, tež džensa, je we wšěm politiskim, hospodarskim, towaršnostnym, cyrkwiskim a tež wosobinskim žiwjenju prašenje za křesćanske swědomje rozsudzace „Što by Jězus k tomu prajił?“ Haj, „što“?

Gerat Lazar

Za naše džěci

Slepy a chromy

Dwaj mužej pućowaštaj po kraju, tón jedyn běše slepy, druhu chromješe. Dón-džeštaj k rěce. Chromy praješe: „Nje-možemoj dale. Smój při rěce, a njewidžu žadyn móst. Woda je přehluboka, zo bychmoj rěku překročitoj. Ja mam jednož jednu nohu, a ty nimaš woči. Jeli to spytamoj, potom so zatepimoj.“

Slepy přemyslowaše. Po chwilce wotmołwi swojemu towaršej: „Hladaj tola jónu dokładnje, hač njewidžiš městno, hdžež woda hluboka njeje!“

„Haj, tam, hdžež rěka wotboči, njeje hluboko, ale za to běži woda tam jara spěšnje. Dyrbiš strowej noze mč, hdyž chceš tam rěku překročić.“ „Dowjedź mje tam“, praji slepy. Chromy wza jeho za ruku a wjedžeše jeho k tutomu městnu.

Slepy namjetowaše: „Ja mam strowej noze a ty maš strowej woči. Sydn so na mojej ramjeni a praj mi, hdže dyrbjú stupić. Ponjesu tebjě přez rěku.“ Tak činještaj a dón-džeštaj tak zhromadnje přez rěku. Zhromadnje džěštaj swój puć dale.

Botharska bajka

Naše nowiny a časopisy před 100 lětami

W hodownym času a wokolo noweho lěta so w politiskim žiwjenju wjele noweho stało njeje. Diplomatojo su tež čłowjekoj a tohodla spokojom, hdyž móžeja tam a sem so wšeje swěteje hary zdalować a ze swojimi lubymi domach po čłowjeskim wašnju so wjeselić a zabawjeć. Tohodla je samo w nowinar-njach – štož je žadne – po hodownym słowje rěkało: Měr na zemi! Tola pak je we wjele domach wulki njeměr nastal přez njelubeho swjedženskeho hosća, mjenujcy přez influencu abo gripu, kotraž nětko zaso strašniša dyžli před dwěmaj lětomaj wokolo čaha. W Berlinje je na 80 000 čłowjekow chorych, w někotrych městach ludžo tak mrěja,

Hdyž jedyn druhemu pomha, so wšo lěpje poradzi. Foto: Mihan

zo bidlarjo kašće dodželać njemóžeja, tež dwaj rakuskaj arcywójwodaj dyrbjěštaj žiwjenje pušćić. Duž budźmy hoto-wi, hdyž nas tón Knjez woła!

Serbske Nowiny su nowe léto swój zloty jubilej, t.r. swoje pjećdzesaćlětné wobstaće, swjećite. Tež my so toho wjeselimo a jim k dalšemu wužitnemu skutkowanju mjez Serbami Bože žohnowanje a wšitkich swěrných Serbow poděranje přejemoj.

PB, 10. januara 1892

Z Hornjeje Hórki. Po wšěch Serbach we wosebitym džakowanym wopomnjeću je pola wšitkich Serbow něhdušu knjez nad našej wsu, Jan Michał Budar, kotryž je swoje cyle zamóženje chudym Serbam wotkazał a tak njeskónčnje wjele žohnowanja ze swojimi pjenjezami wuskutkował. Kelko chudych, chorych, hubjenych a bėdných je hižo bylo w zařdženym času a budže hišće w dalokich přichodnych lětdžesatkach, kotrymž je tuto wotkazanje w nuzy a hubjenstwjě na rjane wašnje pomhało a budže tež dale pomhać, kelko wudowow, kotrež je wono tróštwalo, kelko sylzow, kotrež je tutón skutk Budarjow

Modl so!

Hdyž róže wšě ći
hłójčku powěsnu a zwjadnu
a złote hwězdy na njebju ći wšitke hasnu;
hdyž tvojich myslow,
sonow truny wšě ći prasnu
a kčew a wón a plód ći
hrube mrózy kradnu;

hdyž stolpy zboža twojeho
ći wšitke spadnu
a wichory hač do dna wutroby ći masnu;
hdyž dwělow mróčna
zalehnu ći dušu
jasnu a njezamóžeš zastajić
hru myslow zwadnu;

hdyž woko wuplakane jako woheń pali;
hdyž w styskny m spinanju
so we rće haća słowa;
hdyž jako skała na wutrobu so ći wali:

Ow njezbožowny, stykni
prošo ruce k Bohu!
Móc w modlitwjě a hwězda
kuzlarska so chowa,
kiž k dobyću a k zboža žórtu wjedže nohu.

Jakub Bart-Ćišinski

*

zetrěl. – Mjeztym zo so hewak smějacy herbja po sudnistwach wokolo honja a dla někotrych hubjenych toler skorža a so napřećo sebi zadđerža, zo je to hařiba, zo móht so mrtwy w rowje wobroćić a žano-ho mēra tam njeamakać, da so tudy džakowne kolena w čichej komorce zhibuja a Bohu horcy džakny wopor w pokorných modlitwach wopruga, zo je wón jemu čłowsku wutrobu zbudził, kotraž je za chudobu sobu začuwała, kotraž je swěru wopomniła tamne słowa Jezajasowe, zo by po nich činila: **Džěl z tymi hlódnymi swój chłěb a wjedź zahnatych do swojeje chěže; hdyž ty naheho widžiš, wodžewaj jeho a njewotčehń so wot swojeho čěla ...**

PB, 21. februara 1892

Přisomnjenčko

Myto Domowiny léta 1991 dósta mjez druhim tež naš serbski ewangelski časopis. Z tym je so připóznalo zjawne džělo našeho **Pomhaj Bóh**. Tež w přichodže chcemy wo aktiwitach w serbskich ewangelskich wosadach informować; spytać wot našeje wěry sem k problemam našeho časa něšto prajić a na zašle podawki dopominać, zo bychmy z toho přitomnosť lěpje zrozumieli. Wězo wostanje za cyrkwinski časopis tež nadawk posylńjenja wěry. Hač so to nam poradzi, zaleži tež sobu na našich dopisowarjach.

S. Albert

Wěrju, zo móže Bóh ze wšitkeho, tež z najhóršeho, dobre nastać dać. Za to trjeba čłowjekow, kotrymž služa wšě wěcy k lěpšemu.

Dietrich Bonhoeffer

T. Malinkowa

Slepjanska wosada w zańdženym lětstotku

(pokročowanje)

5. Towarstwa

Druha połojca zašeho lětstotka bě wulka doba towarstwow. W nimale kóždej wjetšej wsy so tajke založowachu: hospodarske, spěwanske, kolesowske, wojske a – wosebje w Budyskim kraju – tež serbsko-narodne.

Kaž w druhich kónčinach pěstowaše so po wutworjenju němskeho rajcha tež w Slepjanskej wosadze wojske zmyslenje. Skónčnje so tu 1887 založi wojske towarstwo – jara pozdže w přirunanju z tamnymi wosadami. Farar Wjelan bě sam člon tuteho towarstwa a měješe při Sedanskich a druhich swjedženjach často narěče, a to – kaž ma so wuzběhnyć – stajnje w serbskej a němskej rěči. Wón witaše skutkowanje wojskeho towarstwa w Slepom, dokelž wone jenož njespěchowaše zwjazanosć z wótcnym krajom a njehaješe jenož wojske tradicije a dopomnjenki na dobyćersku němsko-francosku wojnu, ale dokelž skrućowaše – po jeho mńenju – tež křescansku zmyslenosć, z tym zo so při jeho zarjadowanjach tež swjedženske kemše wuhotowachu.

Wojske towarstwo wosta wjacore lěta jeničke w Slepjanskej wosadze, doniž njepřirndže w léce 1892 po smjerći f. Juliusa Wjelana nowy duchowny do Slepoho. Farar Matej Handrik, kaž jeho předchadnik člon Mačicy Serbskeje a zahority Serb, přirndže z Budyskeho kraja; wón bě dvě léce był pomocny předar w Budestecach. Wón přinješe nowe ideje sobu do hole: Za zdźerženje narodnosće je trěbne sylne a strowe serbske burstwo. Po tutej zasadze skutkowachu w mnohich sakskich serbskich wsach hižo z léta 1889 Serbske burske towarstwa.

Farar Handrik njebě ani hišće poł lěta w Slepom, hdyž zwola zhromadźiznu serbskich ratarjow. Zajim bě nad měru wulki: Ze wšěch wsow běchu přišli, tak zo bě wjesna žurla dospołnje přepjeljena. Farar Handrik přednošowaše wo wažnosći burskich towarstwow a přeswědči svojich wosadnych: Na samsnym wječoru, 6. 3. 1893, založi so Slepjanske towarstwo serbskich burow. Za předsydu wuzwoli so farar Handrik a za městopředsydu kantor Rāda. Měsac po založenju měješe towarstwo hižo 200 a po třoch lětach wobstača 268 sobustawow. Pod nawodom fararja Handrika džělaše towarstwo wjele lět wuspěšnje na wužitk Slepjanskich ratarjow a njezaby při tym tež na narodne naležnosće; wono dari wjetšu sumu pjenjiz za twar Mačićneho domu w Budyšnje.

Pjeć lět pozdžišo, w léce 1898, založi so

w wosadze dalje towarstwo: Serbske spěwarske towarstwo „Spěwny wěnc“. Wono njepěstowaše jenož spěw, ale tež tamne woblubowane formy: přednošowanje basnjow a – štož je wosebje wuzběhnenja hódne – w nim so hraješe džiwadlo, přeni króć serbske džiwadlo w Mužakowskich kónčinach. Towarstwo mjenowaše drje so **Serbske** spěwarske towarstwo, ale bě we woprawdźitosći, dwurěčne; nimo w serbskej spěwaše a hraješe wone tež w němskej rěči, a nawoda běše němski wučer ze Slepoho.

Wo přenim wustupje „Spěwneho wěnc“ w juniju 1898 rozprawjachu Serbske Nowiny: „Nowakec wulka sala bě kopata polna postucharjow, zo žaneho městačka wjace dóstać njebě. Pódl serbskich spěwow běchu so dla přitomnych Němcow tež někotre němske spěwy a přednoški do programa přijaje. Po koncerce so serbska wjeselohra ‚Nahrabnosće mzda abo něčeje horjo něčeji směch‘ předstaješe. Hdyž běše hižo při přenich pječich serbskich spěwach wjesele na wšěch wobličach widzeć a so z njepřestawacym placanjom spokojenje a připóznaće wozjewješe, da při hraću serbskeho džiwadla, w našich stronach hišće docyła njeznateho, powšitkowna zahorjenosć nanajwyše stupi.“

Kopate polne žurle při předstajenjach „Spěwneho wěnc“ w domjacej a w susodnych wosadach dopokazachu, kak jara witachu wjesnenjo kulturne předstajenja w mačernej rěči. Slepom ma zaslužbu, zo je jako jeničke w Mužakowskich kónčinach na jewišću hajilo serbski spěw a serbske słowo.

6. Wuznamne serbske wosobiny 19. lětstotka

Julius Eduard Wjelan, farar w Slepom 1850–1892:

Serbske Nowiny při jeho smjerći pisachu: „Knjez Wjelan je w narańšej pruskej Łužicy na straži serbowstwa stejow z wiselnej wutrajnosću wšě nadpady na Serbow njebojaznje wotbiwał. Wón tež tehdy, hdyž za serbstwo čezke časy přirndžechu a hdyž wěrných serbskich wótcincow hanjachu a přescěhachu, přestał njeje, so ze słowom a skutkom jako Serb wuznawać. Kaž rjek bjez bojosće a bjez poroka je wón hač do swogeho poslednjeho wodychnenja za serbstwo wojował, njeđziwajcy na to, hač změje z toho dobytěk abo škodu, chwalbu abo přescěhanje.“

Matej Handrik, farar w Slepom 1892–1934:

Farar Handrik je podpěrał wšo, štož serbstwo spěchowaše: Je založil a nawjedował Slepjanske serbske burske towarstwo, je zběrał nimale jako jenički pruski serbski farar w swojej wosadze pjenjezy za twar Mačićneho doma, je založil w Slepom agenturu za předa-

wanje serbskich knihow. Z mnohimi nastawkami je podpěrał serbske nowiny a časopisy a jeho slědženja k stawiznam a žiwjenskim wašnjam w Slepjanskej wosadze maja džensa hišće wulki wuznam.

Hanzo Nepila, poľbur w Rownom 1766–1856:

Na 30 spisow w serbskej rěči je tutón jednory wjesnjak napisal. Bohužel su so jemu nimale wšitke sobu do rowa dali. Jenož někotre su so wuchowali, a f. Handrik tute potom w čišću wozjewi. Nepilowe zapiski su hódnotne wosebje přez to, zo dokumentuja čezke žiwjenje serbskich holanow we 18./19. lětstotku.

Jan Hantšo-Hano, poľbur w Slepom 1846–1901:

Wšědny džerń bě z wutrobu bur, po swjatoku bě starosćiwý gmejnski předstejićer a na njeđzelach bě pilny wědomostnik – tak jeho wopisuje němski wučenc Willibald von Schulerburg. Hantšo-Hano je nazběrał wulku ličbu ludowych powědkow Slepjanskeje wosady. Wone wuńdžechu w čišću a su so nam z tym wuchowali.

Hanzo Šymko, mały ratar w Slepom 1847–1906:

Wón měješe basnisku žitku a wužiwaše ju za spisanje serbskich kěrľušow. 1884 wuńdže jeho knižka „Stare lube kěrľuški Slepjanskeje wosady“.

7. Industrija so bliži

W druhej połojcy zašeho lětstotka započa so w susodstwj Slepjanskeje wosady mócnje industrija wuwivać: wuhlowa a železolijska w Gródku, tekstilna w Mužakowje, škleńčerska w Bětej Wodze. Bórze jewjachu so tež w Slepjanskej wosadze mužoj, kiž slědžachu a točachu w holanskim pěsku, doniž njenamakachu, za čimž pytaču: wuhlo!

Zo namaka so w jich zemi wulke mnóstwo wuhla, začuwachu Slepjenjo jako zbožo. Radosćiwje rozprawjachu w Serbskich Nowinach: „Poła nas w holi počnje drjewo žadne być ... Duž smy jara wjeseli, zo mamy w našej bliskosći druge srědky k ruce, z kotrymiž móžemy sebi swoje stwy rjenje a tuńšo wutepić dyžli dotal.“

We wosadnejskej wsy Lěsku založichu so brunice w jamy, tohorunja w susodnej Kromoli a skónčnje hišće w Mulkecach. A wuhla njebě hišće kónca, wone namaka so tež w Džewinje a bjezposrědnje w susodstwj Slepoho.

Přenja radosć nad namakanim zemskim bohatstwom so bórze miny. Njeđostatki industrializacije začahnychu do wosady:

Holanska idylka so pozhubjowaše. Cuzi ludžo z cuzej rěču a cuzymi wašnjami so jewjachu. Wosadu přecaňny želez-

niska čara. Slepjanske dwórniško dyr-
bješe so bórze powjetšić, zo by so mó-
hla nawalaca brunica spěšnje wot-
wjesc.

Dnjowa woda spadny. Gmejnski hat
w Slepom wusakny. Ratarstwo poča
čerpjeć dla pobrachowaceje wody
a njedostatka džělowych mocow. 1898
wuskoržachu so Slepjenjo w nowinje:
„Jeli so w našich stronach hišće wjace
fabrikow, podkoptow atd. založi,
skónčnje naši ratarjo žaneje čeledže
wjace njedóstanu. Nětkole hižo skoro
njemóžeš nikoho wo žně k syćenju abo
w zymje na pušćenje drjewa najec. Naši
burscy synojo ratarskeho džěla wjace
njenawuknu, dokelž radšo do Běłowo-
džanskich fabrikow chodža.“

Njewusakny jenož Slepjanski gmejnski
hat, wusaknyč poča tež serbskosć wo-
sady. Hižo na kóncu zašeho lětstotka
so to wočiwidnje sta w Lěsku, hdžež
běchu so jako přenje založili brunicowe
jamy. Arnošt Muka zwěsći l. 1884, zo
w Lěsku tojšto wjac Němcow bydli hač
w druhich wosadnych wsach a zo tam
Serbja wjele němčuja a so přeněmčuja.
Jutrowne spěwanje tam hišće hajachu,
tola holcy spěwachu němsce. Farar Ju-

lius Wjelan w samsnym času wo Lěsku
rozprawja: „Džensa hižo w jednej wsy
wosadneje, něhdy ze snadnym wuwza-
ćom serbskej, nětk po položcy zněmče-
nej, z hólcom porěčach serbski, kiž wi-
selnje spochi mi wotmołwi němski. To
móhlo wutrobu zrudzić...“

1898 pisachu ze Slepoho: „Tež w Džě-
winje a wokolnych wsach su za brunicu
slědžili a ju namakali. Duž so hišće za
přichodne sto lět njetrjebamy bojeć, zo
budže na palwje pobrachować.“ Měja-
chu prawje: Za sto lět – džensa potaj-
kim, na palwje njepobrachuje. Štož pak
tehdy njewědžachu: Džensa hrozy bru-
nica Slepjanskim wsam ze smjerću.

Runje před 100 lětami, w léce 1891,
hdyž twarjachu železnicu přez Sle-
pjansku wosadu, so muž z Brězowki
spjećowaše, swój domčk za železnicu
woprować. Skičachu jemu nowy ně-
hdže druhdže, wón wo nowy njerodže-
še, chcyše wobchować swój stary ród-
ny dom. Njeje znate, kak je so jemu dale
zešlo. Železnica pak je so dotwarila, tak
drje je muž přehrať bój přečiwo indus-
trializaciji. Nadžijamy so, zo Slepjan-
ske wsy w přichodže podobny dót
njezměja.

Jan Gelanski 1699–1767

Jan Radyserb-Wjela je w druhej položcy
zańdženeho lětstotka zapisať do swoje-
je zběrki serbskich přisłowow sadu:
Ma polcy wšě z knihami poľne kaž Ho-
džijski Gelanski.

Tole džensa cyle wěšće jako žiwe přis-
lowo připóznać njemóžemy, dokelž
zředka što něšto wo Gelanskim wě. Tež
před sto lětami drje mjez Serbami njebě
powšitkownje znaty. Wjela je 1842 do
1844 za wučerja w Chanecach w Ho-
džijskej wosadneje byl. Móžno, zo su sej
Hodžijscy wosadni tehdom hišće – 140
lět po jeho smjerći – wo wučenyj Gel-
anskim powědali. Gelanski bě so
w bliskich Hnašecach narodził. Ženje
njeje na wysoke šule pochodziť. Sam ze
sebjě je pječa 38 rěčow nawuknyť a to
wosebje z pomocu biblije. Swjate pismo
so derje hodži za rěčne studije, dokelž
bu přeco jara swědomiče slowo po
slowje z pratekstow do nowych rěčow
přepožowane.

Jan Gelanski zemřě před 225 lětami
9. 2. 1767 w Hodžiju.

Pawol Krječmar

Bohu budź džak

*Tebi džak budź zaspěwany,
Knježe Božo, z wutroby,
zo nětk bědy cyłoh swěta
tola budža skónčene.*

*Zdala juž so bliži zbožo,
pruhi sćeľe hnadowne,
a do wutrobow so lije
balsam hižo wokřewny.*

*Bliž so, bliž so, wěčne swěťlo,
putaj dušu čłowjesku.
Wyskajo my powitamy
lubosć twoju hnadownu.*

Bóh pomha

Tole su někotre nazhonjenja Božeho
hnadneho wjednistwa a spomóžnych
džiwow w mojim žiwjenju.

Z džakom k Božej chwalbje wo tym roz-
prawja **Hanka Rejslerjowa** w Budeste-
cach w lécu 1988

Wón je tón žiwy Bóh,
kiž wěčnje wostanje,
a jeho kralestwo je njezachodne
a jeho knjejstwo bjez kónca.

(Daniel 6,27)

Njezapomń jeho dobrotow. (Ps. 103,2)
Maćij mje přeco prosy: „Napisaj, štož sy
z Bohom nazhonjala.“ Ja njejsym ža-
dyn džěnik měľa, do kotrehož bych swo-

je dožiwjenja zapisowala, a tež žanu
knižku džakowanjow. Přeco zaso běch
sebi to předewzała, ale stajnje zaso
spušćila dla wjele džěła. Tak chcu nětk
tola něšto napisać, štož mi runje tak do
mysłow přińdže, zo bych Božu česć
a hnadu džakowna chwalila a zo bych
wěru svojich wnukow skrućila. W
mojim dołhim žiwjenju drje njebě ža-
dyn džěń, na kotrymž njebych Božu
wšehomóc, jeho lubosć, hnadu a po-
moc na někajke wašnje nazhoniła. Nam
wšitkim stawa so nimoměry wjele do-
breho wot njebieskeho Wótca. My bo-
hužel husto na to njekedžbujemy. My
dyrbjeli stajnje prosyć, zo by Bóh nam

*Tu chcemy naš kubłanski džěń swje-
ćić.*

Foto: Mihan

woči spožčil, kotrež jeho swětlu dobroćiwosć widža – tež pod čmowymi mróčelemi.

Na swoje žiwjenje wróčo hladajo mam za přeni Boži dar a džiw swoje njewuprajomnje zbožowne džěcatstwo poľne lubosće. Mój nan bě sama dobroćiwosć. Hač do džensnišeho njewidžu na nim ani jeničkeho zmylka. Na žanu rozkoru w staršiskim domje so njedopominam. Na smjertnym ložu praješe nan maćeri: „Tym so lošo džěli, kotřiž njejsu so tak lubo měli kaž mój. – Ja chcu Knjeza prosyć, zo by wón tebje Hance hišće prawje doľho zdžeržať.“ Ja sym směla swoju mać hišće hač do lěta 1966 měć – hišće 35 lět doľho. Wona bě přez 90 lět stara, najswěrnša pomocnica w modlenju, stajnje zwólniwa k pomocy, jara wulke žohnowanje za nas wšitkich.

W lěće 1925 přińdžech na seminar za wučerki do Lichtensteina-Callenberga, přeni króć do dalokeje cuzby. Hdyž z maćerju tam jědžechmoj, widžachmoj w St. Egidienje na dwórnišću staršeju z džowku. Wobě sebi myslachmoj, zo woni tež do Callenberga jědu. Ja maćeri prajach: „Ta so mi lubi. Tu bych chcyła rad za přećelku měć.“ Mać mi přihłowaše. W seminarje sydnychmoj so hromadže, swoje tožo mějachmoj porno sebi. Dobre přećelstwo naju wjazaše, štož bě namaj w cuzbje wulka pomoc. Tole přećelstwo traje nětko 64 lět, kaž tež z Traudu, mojej lubej přećelku z přenjeje rjadownje.

Hdyž dwaj so sprěcelitaj a njewěstaj žadyn rjeńši puć hač tón do wěčneje domizny, budžetaj sej towaršej do njebjeskeje krasnosće. (Feesche)

Kóžde přećelstwo bě a je mi pomoc a posylnjenje. Moja wutroba je za to poľna chwalby a džaka. Z pobožnosću sym nazhoniła, zo je mi Bóh husto runje tych čłowjekow pólstať, kotrychž trjebach, a mi runje te knihi do ruki dať, kotrež móžachu mi w času nuzy dale pomhać. Jara čežki bě za nas čas nacistow. Mój muž bě z fararjom serbskeje, jara pobožneje Slepjanskeje wosady. Serbow přescěhachu a chcychu jich wutupić. Kemšaca swěra tuteje wosady bě jim wězo wosebity pohóršk. Mój muž bě sobustaw zwjazka wuznawarskich fararjow a měješe Stary zakoń jara lubo. W lěće 1936 přednošowaše we Łazowskej cyrkwi: Je Stary zakoń Bože słowo? Lědom bě započat, stupi ortsgruppenleiter do cyrkwy a zawoła: „Štož je za Hitlera, wopuści hnydom cyrkej.“ SA džěše hrimotajo z Božeho domu a daše wonka motoram wótrě harować. Wosada pak bě kaž jedyn muž stanyła a spěwaše: Nam Słowo dyrbjta wostajić...

Póndželu po boľmońčce 1938 bu mój muž „dla kaženja měra a wěstoty“ z wobwoda Lěhnica (Liegnitz) wupokazany. W samsnym času wupokazachu 80 dalšich fararjow mjez nimi tež Łazowskeho. Hač do poľnocy zeleneho

štwórtka dyrbjše mój muž wobwod wopuścić. Dny poľne njeměra scěhowachu. Pozběhowace bě widžeć, kak bě wosada z cyłej wutrobu na boku mojego muža. Hišće zeleny štwórtk měješe wón wot rana zahe hač do wječora w 11 hodž. Bože služby a Bože wotkazanje. Cyrkej bě kóždy króć kopata poľna. Kemšerjo plakachu. Mój muž wučekny k mojej maćeri do Budestec. Po radže nam swěru přichileneho superintendenta Naya wostach ja w Slepom a rjadowach tam zastupowanja w nadžiji, zo móhla takle swojemu muzej farske městno wuchować. Gestapo njedowoli, zo by so nam někajka mzda wuplaćila.

Raz chcychmoj so z mužom w Hródku zetkać. Přenocować móžeše w farskim domje w Lěskej njedaloko Hródku. Wobojeběše zwonka Lěhničanskeho wobwoda. Tuž to za naju njebě zakazane. Hdyž hromadže z Hródku do Lěskej jědžechmoj, jědžeše policija na motorskim za namaj a chcyše w Lěskej mojego muža zajeć. Po doľhim jednanju so namaj dowoli, do Hródku so wrócić. Tam wubudžichmoj fararjec, zo by mój muž tam móhl přenocować. Farar nochcyše mi dać samej počmje přez lěs do Slepoho jěć. Zo by wonhladať, kaž by něchtó pódla mje we wozu sedžať, spasli z drasty a wěšatka (Kleiderbügel) drjehmo a sadži jo pódla mje. Do Slepoho zawinywši pytnych, zo za kerkami so policija chowaše, ale ja móžach do fary stwóchnyć.

Wosadni pisachu tysacy listow na wšitke móžne statne zarjady, na gestapo, na ministerstwo za cyrkwinske naležnosće, na ministerstwo za znutřkowne naležnosće a na druhe ministerstwo, na Göringa, na Hitlera, na Hessa atd. Wšudžom ležachu toľste akty z listami. Tute znamjenja lubosće a zwjazanosće wosady z nami rozzlobichu našich přećiwnikow čim hórje.

Pismo z wjele stow podpismami dósta superintendent Nay, zo by jo dale dať. Tuž přiběžta wosadna ke mni a powědaše, kak bě jejny muž zhoniť, zo je policija po puću, tute lisćiny z podpismami sćazać. Ja njemóžach telefonować, dokelž bě naš aparat pod kontrolu kaž wšak tež maćerny w Budestecach. Tak dojedžech chětrje do Běteje Wody, zo bych superintendenta informowała, zo „wopyt dóstanje“. Wón moju powěsć hnydom rozumi. Runje běše hišće časa dosć. Žanu minutu njebych so komdžić směla. Hdyž diakon z posleńcu wuńdže, zastupi gestapo přědku z durjemi. Woni běchu přišli „dla monarchistiskich šćuwańcow“. W pismje steješe wo mni: Wona so wo starych a chorych stara kaž kralowna Luisa. Njedželu jězdžachu swěrn Slepjenjo rady do Budestec, mojego muža wopytać. Jara zahe dyrbjachu stawać, skót wobstarać, zo bych w 8.30 hodž. w Budestecach sćasom kemši přišli. Puć běše daloki –

60 km. Žony běchu w serbskej drasće. To wězo nadpadny. Gestapo přińdže a wupokaza mojego muža ze Sakskeje – a to hnydom. „Hdyž wy nochceće tych ludži znak po schodže dele čisnyć, dyrbiće nětk te scěwki njesć.“

Dokelž žaneje mzdy njedóstawachmy a my tež zwonka zakazanych krajow žanych přiwuznych a žanych přećelow njemějachmy, kotřiž bych mojego muža hospodować móhli, prošachmoj wo jedyn džěn, zo bych móhla mjeztym do Berlina na gestapo dojěć. To so dowoli. Na zlě wuwolanej Alexandrowej mje SS-muzej po doľhich chódbach přewodžeštaj. Hižom tu by so mi móhlo zecnyć. Ja pak běch cyle měrna, dokelž wědžach, zo so swěrn přećeljo za mnje modla. Woni běchu mje posylnili z bibliskim slowom:

„Hdyž budža was do swojich šulow wodzić a před wyšnosć a před mójnych, njestarajće so, kak abo što maće wotmotwić abo prajić, přetož Swjaty Duch was w tej hodžinje nauči, što maće prajić (Luk. 12,11 a 12).

Ja prošach gestapo-zastojnika, mi přičinu mjenować, čehodla su mojego muža wupokazali.

„Přičinu wam žanu njemjenujemy.“

Ja na to: „Potom móžta to jenož njesprawne poroki być abo lžě.“

„Ach takle, tamni thaja, ale wy, wy nje-thajeće?“

„Ně, my nje-thajemy“, ja rjeknych. „Wšitko sće nam wzali, naše swójbne žiwjenje, džěto, powołanje, dochody, přećelow a domiznu, ale swoju česć sebi njedamy wot was wzać. My nje-thajemy a chcemy skónčnje wědžeć, što so nam porokuje.“

Nětkle – tak sebi myslach, nětkle mje do rječazow zamknu. Gestapo-zastojnik pak mjelčeše a mi po doľhej chwili rjekny: „Wy powěsć dóstanjeće.“ Při wupokazanju wosta. Powěsć njedóstachmy.

Hdyž běch hišće na někotrych městnach w Berlinje pobyła, jědžech w nocy z našim trikolesatym wozom domoj. Ja běch tak přenapinana, zo ducy chěže widžach, hdžež žane njeběchu. Boža dobroćiwosć pak bě mje před njezbóžom škitala. Nazajtra jědžechmoj z mužom do Wrocławja. Dušny biskop Zänker nam pomhaše tak derje kaž móžeše. Wón da mojemu muzej wikariat we Weidenhofje. Stajne farske městno gestapo njedowoli. Tam wostachmy hač do oktobra 1941, doniž mojego muža do wójska njewzachu. Tam bě čežki čas za nas, byrnjež mějachmy někotrych dobrych přećelow. Stajnje na nas łakachu, nas přescěhachu a čwělowachu. Dokelž mējachu nas za politisce njespušćomnych, chcychu nam samo naše džěci wzać.

Hakle lětsa zhonich, zo mojemu muzej KZ hrožeše, hdyž njeby so jedyn dobroćel wo to postarať, zo jeho do wójska ka-

zachu. Tak bě jemu najwjetša nuza zalutowana.

Měsačnje mějachmy 80,— hr mzdy a na kóncu 100,—hr. Wot tutech pjenjz dyrbjachmy štyri wosoby žiwi być a tež hišće bydlenje, swěcu a tepjenje plaćić. Kachle běchu tak špatne, zo na zymnych dnjach njemějachmy wjace hač sydom stopnjow we jstwě. Mój muž dyrbješe w rukajcach pisać. Ja sebi kabat spalich, jako chcych so při kachlach wohrěwać. Wšědnje nam Bóh pomhaše, zo móžachmy we wšěch nuzach prajić: Hdyž je Chrystus žiwy, a ja wěm, zo mje wutrobnje lubuje, što móhl so ruzdić?

Hdyž bě potom mój muž pola wojska, wučeknych z džěćimi k swojej lubej maćeri do Budestec. Na kemšach sydaše kóždu njedzelu žona, kotraž mi přeco znowa wěšćeše, zo budže mój muž cyle wěsće hišće z fararjom w Budestecach. „Ja wo to stajnje prošu.“ Ja drje běch polna dowěry do Boha, ale tole mějach za cyle njemóžne. Ja pak smědzach Boži džiw póznać. Kak je wšo přišlo, wo tym chcu pozdžišo powědać. Najprjedy přińdže čežke lěto 1945.

My njewědzachmy, hač mamy doma wostać abo čekać kaž nimale wšitcy druzy ze wsy. Nutrnje so modlachmy wo jasnosť. Hdyž chcych wječor kozy a wowcy dejić, běchu wone dla wójnškeho hrimota jara njeměrne. Tuž chcych je mać dźeržeć. Z wosebje sylnym wrjeskotom nastrožana powali wowca mać. Jeje koleno bě tak zranjene, zo njemóžeše nastupić a dyrbješe dlěši čas ležeć. Tak docyła čekać njemóžachmy. Bóh bě nam jasnosť dał. Hdyž črjody čekancow přez Budestecy čahachu, chodžach z wulkimi karanami k dróze dele, zo bych mučnych z kofejom posyljowala. My mějachmy 50 čekancow w domje. Nazajtra rano we 8 hodž. dyrbjach Budestecy wuprózdnjene być. Ochranowske heslo na tón džen rěkaše: **Njebój so a njeostrožej so, přetož Knjz twój Bóh je z tobu we wšěm, štož budžeš činić** (Jos. 1,9). Z tutym słowom bě naša wutroba we wšěch nuzach wjesoła a stróštna.

Jako potom 8. meje Rusojo přińdžechu, modleštaj so Michał a Renata: Luby Božo, staj jandžela na naš puć, kotryž jenož dobrych Rusow přepušć a nic tych zlych. Wulke strachy běchu w domach wokoło nas. Jednu žonu běchu zatřělili. Nam so njeje ničo stało.

Za pomoc wšu w nuzy skićenu tu, jemu duch z džakom so hori.

Tole smy z wjele druhimi wosebje w tamnych dnjach nazhonili. W poslednich nocach we wójnje běše četa Marka W. z džěćimi wjacekróć pola nas. Hdyž so wozjewi, zo budže móst přez Sprjewju rozbuchnjeny, wza wona džěći do rěblowaneho wozyka a džěše na Sprjewinu luku. Hdyž potom móst rozbuchnychu, lětachu kamjenje do wšěch bo-

kow. Wulki kamjerń wutorhny tolsty zawk llsy pod hłowu přeč a rozbi wozyk a zary so hluboko do zemje. Kajke Bože zwarnowanje! **Jandžel Knjeza lěha so wokoło tych, kotřiž so jeho boja, a wutorhnje jich** (ps. 34,8).

Přez cyle čežke lěto 1945 mějachmy wjele čekancow. Někotři wostachu měsacy doho, někotři jenož jednu nóc. Sami njeběchmy ženje. Ruta, Horst a Natla (8, 6, 4 lěta) so pola nas dołhe měsacy sobu nasyćichu. Hilde Meierowa přinjese jich nam z lěhwa w Budyšinje nimale zahłodnjenych. Woni běchu na čekanju mać zhubili, kotraž bě z dwulětnymaj dwójnikomaj a z kófrom z drastu za te tři starše džěći na druhi čežity wóz přišla.

Naše tři džěći mějach jenož drastu za dwójnikow a poť pokruty chłěba při sebi. Mi so zda, zo w tamnym času njeběchmy ženje mjenje hač 14 wosobow za blidom. Tehdom mějachmy tež někajki wosadny swjeden. Wosadni ze zwonkownych wsow přińdžechu na faru k wobjedu. We wšěch stwach běch bliďa přikryta, samo wulku taflu na zahrodu běch stajila. W nalěcu zawarjowach kózlace mjaso. Tuž mějach někotre škleńcy. My nazhonichmy, kak móže Bóh malo zohnować, zo wšitkim dosaha, zo móža so wšitcy najěsć a su wokřewjeni. Kak móhla ja hdy dwělować na bibliskej stawiznje nasyćenja 5 000 ludži? **Wšitko čaka na tebe, zo by jim jědz dał w swoim času** (ps. 104,27).

Najwjetša nuza drje tehdom běše, zo so w hoľku a toľku čekanja swójbni zhubichu a so wjace hromadže njenamakać. Tak bě z poslednim póstom, prjedy hač běchu Rusojo přišli, list došoť wot zadwělowaneje Gertrud. Wona bě jako robočanske džěćo we Weidenhofje husto pola mje, hdyž běštaj staršej na roboće. Za džesać mjeńšin dyrbjach wšitcy z Weidenhofa won. Dokelž bě Gertrud w susodnej wsy, njewědzeše, hdze běštaj staršej z dalšimi džěćimi přišli. Ja pak mějach powěsć a móžach jej hnydom napisać. A kajki džiw, list pod hrimotom kanonow do póstoweho kašćika tyknjeny hišće woteńdže a je tež došoť. Gertrud hač do džensnišeho moju skromnu pomoc njeje zabyła. Přeco hišće mamoj wutrobny zwisk.

Dokelž docyła žanych dochodow njemějachmy, tež moja mać nic, dojdědžech do Drježdžan na krajnocyrkwiniski zarjad. Čahi běchu přepjeljnene.

Zwjetša běchu to tworowe wozy, a hustość wotwyrjene wagony. Naposledk zastupi něhdyši wojak a rjekny: „Tak wjele maćerkow, a swoju nihdže njenamakam.“ To běše jedyn robočan z Weidenhofa. Ja móžach jemu prajić, zo je jeho swójba ze wšěmi robočanami z Weidenhofa we Veltheimje pola Braunschweiga. Wšón zbožowny wón wuleća a smaleše překi přez čary k čahaj, kotryž do tutoho směra jěć dyrbješe.

Nazymu 1946 wróci so muž z ameriskeho zajeća we Francoskej. Wón bě njeadzicy přišoť. Hižom na dwórnišću prošese jeho mlody por wo wěrowanje. Hdyž hišće w chěži steješe, přińdže posoť, zo w Zahorju něchtó w mrěcu leži, zo by jeho woprawjať. Knjz farar Bójc běše hižom dołho chory. Za blišu njedzelu njeběše hišće žadyn zastupjer namakany, a Boža služba by dyrbjala wupadnyć. Tak bě mój muž hnydom w polnym zastojnstwje w Budestecach. Gestapo wšak běše wotbyta. 21 lět doho je tu z wulkej wjesołosću služić směť. Bóh jemu spožči strowosć a čilosć, zo móžeše wulku wosadu z 28 wsami samlutki jako farar wobstarać. Tak so dopjelni modlitwa lubeje kemšerki. Ja sebi njeběch zwěriťa wo to prosyć. Tež naše džěći běchu druhdy sylniše we wěrje a dowěrje.

W zymje 1946 bě nam w kuchinje wodowe tepjenje zamjerzlo. Ja běch so do smjerće stróžila: „Nichtó njebudže nam pomhać móc.“ Mały Gerd pak praješe: „Ale maćerka, chcemy so wo to modlić.“ A zawěrnje, skóncowane tepjenje je přez cytu zymu přetraťo.

My směmy wo wšo prosyć, wo to, štož wěcnje traje, a wo zemske wěcy, wo wažne a wo njewažne.

To nam dawa nowe mocy wědžec, zo Bóh wěćnosće na nas chudych, wbohich w žanym njezapomina, nic we wulkim, nic w maľym, štož nam pjelni wutrobu. Prosyć směmy: Daj naš wšědny chłěb tež džensa.

M. Feesche

Kaž luby, dobry nan so stara wo wulku a tež wo maľu zrudobu svojeho džěsća, tak stara so naš njebieski Wótc tež wo naše wulke a maľe stysknosće. Tak směmy jeho stróštnje prosyć wo zhubjenu brylu, wo strowosć svojego blišeho, tež wo strowosć a tyće maľeho skoćeća.

Naš luby maľy psyčk bě so zlě nawučil něštožkuli rozkusać, štož za swoje mlode dny njebě činiť. Hdyž bě zaso raz drohotne zawodžeće rozkuskowať, spóznachmy, zo to njebě po Božej woli, zo bě někajka zła móc jeho nućila, Bože dobre dary nićić. My so pomodlichmy, a psyčk so polěpši. Krótko na to powědaše mi přistajena w nalutowarni, zo so bjezbóžny zastojnisk našeje maľeje Ewy-Marje prašeše: „Naš psyčk wšitko rozkusa. Čini to waš tež?“ „Haj, to je wón tež činiť, ale nětikle wjace nic.“ „Kak sće to jemu wotwućili?“ „My smy so modlili. Modlitwa pomha.“

Ja widžach, zo naša 8lětna Ewa-Marja husto za dychom hrabaše. Lěkar po dołhim přepytowanju mi praješe: „Ja dyrbju wam bohužel prajić, zo je waše džěćo jara čežko na wutrobu chore. Ewa-Marja njesmě chěťre běhać, nic z kolesom jězdzić a njesmě so docyła napinać a njesmě tež pozdžišo žane

čežke džěło wukonjeć . . ." Přepytowanje w Budyšinje dopokaza to same. Z džěscom a nad džěscom so wšědnje wjacekróć modlachmy. „Boža hnada, Chrysta krej, wšitku škodu zrunatej.“ Börze pónachmy polěpšenje. Po dwěmaj njedzelomaj nam roentgenowe přepytowanje w Budyšinje wobkrući, zo bě Ewa-Marja dočista wustrowjena. Kak běchmy džakowni za to! „Ja sym Knjez, twój lěkar.“

Renata bě někak 12 lět stara, hdyž měješe stajnje zymicu a dyrbyeše do chorownje. Mandle dyrbjachu so won wzać. Za čas operacije modlachmy so doma na kolenach. Pozdžišo nam praješe: „Cyle njedzele do operacije so bojach. Hdyž pak potom po mnje přińdžechu, bě mi kaž k hodam. Ja běch wjesola, kaž bychy po mnje k wobradženju přišli . . ." Haj, modlitwa pomha!

Po jednej operaciji njemóžach so po tři stwórć léče hišće zhrabać, tuž so mi nadobo črjewo začini, a dyrbjach žalostnje wróćeć. Hišće w nocy dowjezechu mje do chorownje. Dokelž buch njedawno hakle operowana, njezwěri sebi lěkar, mje znowa operować. Cyły tydžeń bě čakał. Kóžděj dvě hodzinje chodžeše ke mni z dalšimi lěkarjemi hromadže, zo by mje přepytował. Skónčnje běch za operaciju přihotowana a ležach hižom na nosyde. W bliskosći smjerće začuwach sylnje Božu pomocnu ruku, zo tam cyle měrna čakach. Operacija so znowa wotstorči, ale lěkar chodžeše pjeć njedželi doho wšědnje moje črjewo masać. „Štó móht sej znowa tajku čežku operaciju zwěrić?“ rjekny hlowny lěkar a pušći mje dom, zo by mje pozdžišo operował. Ja běch dosć slaba a mějach wolke bolosće. Přez medikamenty schorje tež hišće šija. Ja móžach lědom džesać mjeńšin sedžeć a běžeć jenož z najwjetšim napinjom.

W tutym času dóstach přeprošenje k Marijinym sotram do Darmstadta. Za mnje bě hižom džiw, zo mi policija jězbu dowoli. Dalši džiw bě, zo mój z mačerju jězbu přetrachmój. Wobě móžachmój lědom sedžeć. Hdyž běchu tehdom wšě čahi přepjelnjene, da namaj Bóh prózdny wotdžěl, zo móžachmój so na lawce lehnyć. W Darmstadće slyšach a zrozumich, zo so přez wótrěrčak praješe: „Fararka Rejslerjowa z mačerju, prošu wustupić. Na dwórnišću na njeju čaka-ja.“ Ja wočinich durje, a runje přede mnu steješe Marijina sotra. W Darmstadće nazhonichmój žohnowany čas polny lubosće a woporniwošće. Tam so zeznachmój z jednej sotru z Kassela. My so rozmołwjachmy wo domje Marijinych sotrow. Nazajtra w připołdnišej přestawce suny so lisćik pod durjemi do naju stwy, zo bychmój do Möttingena dojełoj. Wudawki tam su za naju zapłaćene. Pjenjezy za jězbu běchu listej připołožene. Skónčnje wuslědžichmój, zo bě tamna luba sotra Erdmutha namaj

list přisunyla. Bóh bě ju k tomu nućił. Ja wšak móžach přeco hišće jenož krótki čas sedžeć, ale mój jědžechmój do Möttingena.

Tam rěčachmój z knjeni Rillingowej. Wona so z namaj modleše za naju problemy a naju chorosće. Pola mačerje běše koleno tak začekło, zo dyrbjachmy cholowy rozpróc. Lěkar praješe, zo žaneje pomocy njeje. Přjedy hač wusnych, prošach, zo by mi Bóh znamjo dał kaž Domašeju abo Gideonej. Hdyž rano mać na ložu sedžeše, hnydom spóznach, zo koleno wjace tołste njeběše. Ja měrjach, zo wono ani centimeter tołše njeběše hač tamne. Nětk wopravdže wjace dale dwělować njemóžach a rjeknych: „Ja njebudu so ženje wjace starać. Ja sym jenož wćipna, kak budže nam Bóh pomhać.“

Mój wužiwachmój žohnowany čas w Möttingenje a nazhonichmój wjele džiwow. Po 14 dnjach běch něšto we jstwě zabyła a prajach mačeri: „Ja tam chětre po to doběhnu.“ Hdyž tam běžach, hakle tak prawje začuwach, zo sym dospołnje wustrowjena. Začeklizna při črjewje, moja chora šija, slaba wutroba, wšitke chorosće běchu zahojene. Hdyž běch potom zaso doma, móžach wšo džěło wjesele dokonjeć. Samo našu cyłu wulku łuku móžach sama z kosu posyc Bohu ke chwalbje a česći, kotryž džiwu čini.

Gisela a Michał běštaj so w měrcu 1963 woženitoj. W léče 1965 wočakowaše Gisela džěćo. Mandželskaj so jara na njo wjeseleštaj. Gisela džětaše jako šwalča w Budyšinje. Wona bě strowa a čita a chodžeše jako samodruha porjadnje na lěkarske přepytowanja. Raz w nocy – mać běše chora, tuž spach sobu w jeje stwě, wotućich ze stróželemi na wołanje: „Gisela mrěje! Proš, zo njeby wumrěła.“ Kaž we filmje widžach Giselinu smjerć a zadwělowaného Michała. Mać tež wotući. Hromadže so modlachmój – tež w dalšich nocach. Gisela wo tym ničo njewědžeše. Hdyž ju potom nazajtra wjesola a čitu widžach, njemóžach swoje nóčne stysknošće rozumić. Po krótkim času dósta lišawu, kotraž pak z lěkarskej pomocu bórže zańdže. Přeciwo krawjenjam da jej lěkar medikamenty, zo by džěćatko wobchowala. Raz přiwezechu nam brunicu, kotruž hewak Michał po swjatoku zrumowa. Na tutym dnju přińdže tótka k mojemu mužej. Mje nućeše, zo bych so jeho woprašala, hač wón njeby chcył brunicu zrumować. Tak bě puć swobodny, zo móžeše naše awto z kólnje wotjěć. Kak wažne to bě, bórže pónachmój.

Hdyž Gisela wot džěła přińdže, dósta njenadžicy žalostne krawjenje. Dokelž tam brunica před kólnjacymi wrotami njeležeše, móžeše Michał swoju žonu hnydom do Budyskeje kliniki dowjesć, hdžež dyrbyeše wostać. Po někotrych dnjach porodži mortwe džěćo. Hdyž so

lěkarja prašeše, hač by to hółčk abo hółčka byla, jej wotmołwi, zo njemóžachu to zwěsćić, dokelž bě dočista zhnile, dokelž běše hižom na tři měsacy mortwe. Tak dolho mortwe w žiwocie! Kajki to strach znutřkowneho zajědojćenja! Džiwopólne Bože zwarnowanje! Hnadny Bóh bě Giseli žiwjenje znowa daril.

My mamy Boha, kotryž pomha, a Knjeza, kotryž wot smjerće wumóže (Ps. 68,21)

Raz běch ja w najwjetšej nuzy. Po čłowjeskich myslach njeběše žaneje pomocy. Cyličku nóc ležach wotućena a njemóžach ničo dale hač Knjeza prosyć: Pomhaj ty! Kak by pomhać móht, njemóžach sej wumyslić, ale zo budže pomhać, to w dowěrje wědžach. A tak so tež sta.

Wjetša dyžli Bóh Knjez nuz a njebudže.

Bodelschwingh praji: Modlenje rěka, přez zymu a ćmu kročić a k Wótcej dońć.

Ja běch tehdom jara wjele chora. Wokolina jěrchenjow běše stajnje zahorjena, měsacy dolho mje zymica třaseše, we wšěch zhibadłach mějach wulke bolosće, wočinjenej noze. Kóžda kročel bě mi jara wobćežna. Ja mějach wulki dom wobstarać ze stajnymi wopytami, k tomu džěći, dvě zahrodže, skót, polo, łuku, kóždy tydžeń 17 hodzinow nabožiny, džesać skupinow za mačerje a žony, na wječorach wopyty pola chorych. W tym času darichu nam z nawječorneje Němskeje awto po posrědkowanju superintendenta. Nikoho njeběchmy wo to prosyli. Hedwig Grothec a superintendent běštaj pola nas na ewangelizaciji pobyłoj a běštaj moju nuzu widžaloj. Wot toho časa běštaj za nas wo awto prosytoj. Pozdžišo so wujasni, zo běštaj ze swojim modlenjom přestałoj na samsnym dnju, hdyž běchmy wóz dóstali, wo tym pak njewědžo. Naš Trabant nam nětko 26 lět služi a je nam wulka pomoc a žohnowanje. Z nim samy tež wšelake Bože džiwu nazhonili.

To bě w léče 1967. Mój muž dyrbyeše w Slepom předować. Rano w 7 hodž. so kemše započachu. Ja jeho tam dowjezech. Ewa-Marja a Bruckowa chcyštej sobu jěć. W nocy wotućich, dokelž mi něchtó praješe: Ty dyrbiš so modlić, zo so wam njeby ničo stało. Ja so modlach a njesmědžach wusnyć, dokelž so mi přeco zaso praješe: Proš, zo so wam njeby ničo stało. Ja so džiwach: Haj, hdy bychmy do Sakskeje Šwicy jěć chcyli po nahlych a wijatych dróhach, hdžež je k tomu wjele wobchada, ale do Slepoho je dróha hładka a mało na njej jězdzi. Ja so modlach, doniž w 5 hodž. njestanych. Starosće běchu so minyle, tež po puću. Wono so deščowaše, a dróha bě hładka. Hdyž přińdžechmy wosrjedž chójnow k železniskej čarje, běchu tam bariery na wysoke. Nadobo so dohladach, zo spěšnik přińdže. Na

mokrej asfaltowej drodze zasta wóz před samej čaru. Ani nastrožili so njeběchmy. Zaso dopóznachmy, kak wažne je, zo so do jězby wo Boži škit modlimy. W nocy běchu njewidzomne mocy mjez sobu wojowali. Satan chcyše nas na hrozne wašnje zničić. Wšehomócný Bóh by nas wězo bjez našeje modlitwy wobarnowač móht, ale wón chce prošeny być. My njemóžachmy rjec, kaž so husto praji, zo „smy zbožo měli“. My běchmy Boži škit a pomoc nazhonili, zo bychmy jeho česć chwalili. Kaž bě mje tu a při Giselinej nuzy hlós

z wěčnosće wołał abo warnował, su mi druzi wjacekróć powědali, zo su podobne džiwy tež nazhonili. Misionar na wotpočinku w Małym Wjelkowje běše z kołom po puću do Chwaćic, zo by tam předował. Krótko do křižowanišća w Lubachowje jemu hlós rjekny, byrnjež nikoho njewidžeše: „Jědz pomaťom!“ Hdyž běše potom na křižowanišću, so jemu koleso zlama. Wón padny, ale čežity awto, kiž bě za nim jěło, bě mjeztym nimo. Tak so jemu ničo njesta.

Pokročowanje slěduje.

Foto: Müller

Serbske cyrkwje

Po kraju serbskim cyrkwje steja rjenje. Serb wuskoržuje w nich, štož jeho tyši, duch kryje jeho w nich a krući, wyši; nam twjerdzizny su serbske w Božim mjenje.

Wot cyrkwje słowo poslednje a přenje z nas kóždy w dróhowanju zemskim stýši.

Serb wěrný cyrkej lubuje a pyši, Serb dobry cyrkwje njepušći so ženje.

Wy serbskeje sće pobožnosće swědk; a waše dupy, wołtarje a klětki su twjerde stolpy byća nam a tyća.

Tuž waše cyrkwje lubujće a česćće a pyšće je a z horcej próstwu njesće waš ród a statok pod zakit jich kryća!

Jakub Bart-Čišinski

Jałmožna

Rainer Maria Rilke chodžeše w času swójeho přebywanja w Parisu přez naměsto, hdžež sydaše prošerka a čakaše na jałmožnu. Njezběhny woči ani při próstwjě abo při džaku, sydaše stajnje jenož na samsnym městnje. Rilke jej

ženje ničo njeda, jeho francoska přewodnica pak dawaše husto. Jónu so jeho wopraša, čehodla ničo njedawa. Bychmy dyrbjeli jej něšto za wutrobu dać a nic za ruce“, wotmołwi Rilke.

Za někotre dny přinjese runje rozkcětu bětu róžu. Položi ju prošerce do předžěłaneje ruki a chcyše dale hić. W tym wokomiku sta so něšto njewočakowaneho: Prošerka zběhny hlówu, pohlada na darićela, z prócu stany a přimny za jeho ruku. Wokoši ju a woteřdže.

Potom njepokaza so cyły tydzeń. Po wosom dnjach sedžeše znova na naměšće. Mjelčeše, a jenož ruka pokazowaše jeje nuzu. „Wot čeho je cyły tydzeń jenož žiwa byla?“ wopraša so Francozowka. „Wot róže“, wotmołwi Rilke.

J. Bill

Nowy pomjenowany biskop wuskorži so Janej XXIII., zo njepopřeje jemu nowe brěmjo spar. „Ach“, rjekny Jan sobuželnje, „mi džěše so w přěních tydženjach mojego pontifikata runje tak, ale potom so mi jónu džiješe wo jandělu pěstónju, kak mi praji: Giovanni, njewzmi to tak chutnje! A z toho časa zaso spiju.“ Jan XXIII.

POWĚŚĆE

Indiska.

Tamilowa cyrkej w Indiskej ma tuchwilu 100 000 dušow. Tuta mała cyrkej stara so wo 166 zakładnych a srjedźnych šulow, džewjeć rozšěrjenych wyšich šulow a dwě fachowej wysokej šuli. Dale wudržuje wona dwaj wučerskej seminaraj, džěćace domy a dwaj za sotyry kaž tež pěstowarnje za zbrašene džěći.

Warsawa.

W septembrje 1991 wot synody Ewangelskeje lutherskeje cyrkwje w Pólskej wobzamknjena nowa cyrkwinska wustawa njewobsahuje žanu juristisku móžnosć za ordinaciju žonow. Z tym plaći rjadowanje cyrkwinskeje wustawy z lěta 1934 dale, po kotrymž su wukubłane teologowki jenož w katechetskich službach zasada. Přiběracej ličbje teologowkow so z tym njewotpowědowaše.

Nowe postajenja wobzamknjachu so porno tomu w cyrkwinskih nawjedowanskich funkcijach. Hamtske pomjenowanje „senior“ za předstejerja diecezy naruna so z titulom „diecezanski biskop“, kotrehož službny čas so na džešać lět wobmjezowaše. W diecezach (dotalnych senioratach) dyrbi so biskop w běhu pjeć lět znova wolić. Znowawuzwolenje je móžne. Dale so porno starej cyrkwinskeje wustawje wobzamkny, zo dyrbi prezes synody lajk być.

Přeprašujemy

2. 2. – 4. njeđzela po Třoch kralach
10.00 hodź. kemše w Budyšinje na Michalskej (Albert)

w samsnym času Boža služba za džěći
13.30 hodź. kemše z Božim wotkazanjom w Budestecach (Albert)

9. 2. – poslednja njeđzela po Třoch kralach

11.45 hodź. nutrnosć w rozhłosu

16. 2. – 3. njeđzela do póstneho časa
8.30 hodź. kemše w Hrodzišću (Malink)

10.00 hodź. kemše w Barće (Malink)

23. 2. – 2. njeđzela do póstneho časa
8.30 hodź. kemše w Minakale (Feustel)

11.45 hodź. nutrnosć w rozhłosu

24. 2. – pónđzela

9.30 hodź. kubłanski dzeń w Budyšinje na Hornčerskej

1. 3. – njeđzela do póstneho časa

10.00 hodź. kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje na Michalskej (Albert)
w samsnym času Boža služba za džěći
13.30 hodź. kemše w Budestecach (Albert)

Pomhaj Bóh, časopis ewangelskich Serbow. Rjaduje Konwent serbskich ewangelskich duchownych. – Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin, Sukelnka 27. Redaktor a skazanki: sup. Siegfried Albert, Serbski kěrchow, 8600 Budyšin, tel. 4 22 01. – Čiść: Serbska čišćernja – t. z w. r. – w z. w Budyšinje. – Wuchadza jónkróć za měsac. Přinoški a dary na konto: Sorbische evangelische Superintendentur Bautzen, Sp. Bautzen 30000 110. – BLZ 850 549 62